

ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNDE ALKOL KÖTÜYE KULLANIM RİSKİNİ YORDAYAN DEĞİŞKENLER

Ceylan Tuğrul*, Yasemin Akman**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında aile ortamında karşılaşılan stres kaynakları, yalnızlık düzeyi, psikolojik belirtiler ve bazı demografik değişkenlerin rollerini belirleyebilmektir. Çalışmaya 737 kız ve 581 erkek olmak üzere toplam 1318 üniversite öğrencisi katılmıştır. Yordama analizleri hem tüm denek grubu için hem de risk grubu için ayrı ayrı yapılmıştır. Tüm grup için yapılan analizlerde alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında cinsiyet, sınıf, genel belirti düzeyi, toplam stres puanı, yalnızlık düzeyi, aile ortamında otoriter-baskıcı tutuma ve ilişkilerde sınırsızlık ve istismara maruz kalma değişkenlerinin rol oynadıkları saptanmıştır. Risk grubunda ise gelir düzeyi, cinsiyet, genel belirti düzeyi, aile ortamındaki sağlık ve sosyal sorunlar yordayıcı değişkenler olmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda önleme ve erken müdahale programlarına ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Alkol kötüye kullanımı, risk faktörleri, ergen

SUMMARY: PREDICTING VARIABLES OF ALCOHOL ABUSE AMONG UNIVERSITY STUDENTS

The aim of this study is to reveal the roles of family environment stressors, loneliness level, psychological distress level and some demographic variables in the prediction of alcohol abuse risk for university students. The sample was consisted of 1318 students (757 females and 581 males). The multiple regression analysis were conducted both for the total sample group and at-risk group separately. For the total group gender, grade, global symptom level, total stress score, loneliness level, authoritarian-oppressive attitude, and intrusion and abuse in the family environment were found to play roles in the prediction of alcohol abuse risk. For at-risk group, the predictive variables were income level, gender, global symptom level, and health and social problems in the family environment. According to these results, implications related to prevention and early intervention programs were suggested.

Key words: Alcohol abuse, risk factors, adolescent

GİRİŞ

Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de alkol kullanımının arttığı ve alkolizm ya da alkol kötüye kullanım oranlarının yükseldiği dikkati çekmektedir. Alkole bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar sadece bireyin beden ve ruh sağlığını etkilemekle kalmamakta, gerek aile içinde gerekse toplumsal ve ekonomik düzeyde birçok soruna da yol açmaktadır (Berlin ve ark. 1988, Rounseville ve ark. 1993, Velleman ve Offord 1990). Dolayısıyla bu olumsuz sonuçlardan korunabilmek için, öncelikle risk gruplarının saptanabilmesi ve bu grupların özelliklerine bağlı olarak önleme ve erken girişim programlarının geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Alkol kötüye kullanımı gençlik döneminde başlamaktadır (Kazdin 1992). Ülkemizde yapılan çeşitli çalışmalarda da (Beyazyürek 1989, Özer ve ark. 1989, Tol 1990, Tümerdem ve ark. 1986) alkole başlama yaşının giderek küçüldüğü, lise ve üniversite öğrencileri arasında alkol kullanımının giderek yaygınlaştığı belirtilmektedir. Ekşi ve arkadaşları (1978) İstanbul'da yaptıkları bir çalışmada üniversite öğrencilerinin alkol kullanma oranının % 8.7 olduğu bildirmişlerdir. Üniversite öğrencileri ile yapılan bir başka ça-

lışmada ise (Kasatura 1986) alkol kullanma oranının 1972'de % 17 iken 1986'da % 62'ye ulaştığı ifade edilmiştir. Yüksel ve arkadaşları (1994) ise üniversite öğrencilerinin % 70'inin alkolü en az bir kez aldıklarını ve her gün alkol alma oranının % 2 olduğunu ortaya koymuşlardır.

Gerek ülkemizde gerekse yurt dışında yapılan çalışmalarda erkeklerin alkol kullanma oranının kızlardan daha yüksek olduğu ve erkeklerin alkol kullanmaya kızlara nazaran daha erken başladıkları gösterilmiştir (Chen ve ark. 1994, Özer ve ark. 1989). Holman ve arkadaşları (1993) 17-24 yaşları arasındaki gençlerle yaptıkları çalışmalarında daha küçük sınıflardaki öğrencilerin alkol kötüye kullanımı açısından daha fazla risk altında olduklarını saptamışlardır. Kaplan (1979) daha yüksek sosyo-ekonomik düzeyden gelen gençlerin, Tol (1990) ise fazla cep harçlığı alan öğrencilerin alkol kullanma sıklığının daha fazla olduğuna işaret etmiştir.

Alkol kullanımı ile ilgili olarak üzerinde çalışılan konulardan biri de gençlerin içinde yaşadıkları aile ortamları olmuştur. Aile ortamlarında çeşitli sorunlarla karşılaşan gençlerin alkol kötüye kullanım riski daha fazladır (Kumpfer ve Hopkins 1993, Pardeck 1991, Webb ve Baer 1995). Fiziksel istismar ve çok katı bir disiplin

* Psk. Dr., Psikolojik Değerlendirme ve Tedavi Merkezi, Ankara

** Psk. Doç. Dr., Hacettepe Üniv. Eğitim Fak. PDR Anabilim Dalı, Ankara.

anlayışıyla karşı karşıya kalan gençler daha fazla risk altındadır (Holmes ve Robins 1988, Johnson ve Pandina 1991). Wisniewski ve arkadaşları (1985) anne-babası ayrı ya da boşanmış olan gençlerin daha fazla alkol kullandıklarını belirtmişlerdir. Tol (1990) ise tutarsız ve ilgisiz aile tutumunun, demokratik ya da otoriter aile tutumuna oranla daha fazla alkol kullanılmasına yol açtığını ifade etmiştir. Gençlerin alkol kullanma sıklıkları ile anne-babaların alkol kullanma sıklıkları arasındaki ilişkileri inceleyen Jung (1995) özellikle erkek çocuklar ile babaların alkol kullanma sıklıkları arasında önemli benzerlikler bulmuştur.

Bazı çalışmalarda gençlerin alkol kullanma nedenleri üzerinde durulmuştur. Parrish (1994) ve Weiss ve Moore (1994) gençlerin arkadaşlarıyla birlikte içtiklerini ve alkolü bir sosyalleşme aracı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Alkol kullanımı açısından gencin arkadaş grubunun alkolle ilgili normları da önemli bir rol oynamaktadır (Chen ve ark. 1994, Holman ve ark. 1993). Ülkemizde yapılan bir çalışmada (Özer ve ark. 1989) da gençlerin büyük ölçüde "özenti" olarak alkole başladıkları ve "sakinleşmek", "üzüntü" ve "alışkanlık" gibi nedenlerle devam ettikleri saptanmıştır.

Psikolojik sorunlar ya da uyum düzeyi ile alkol kötüye kullanım riski arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmalarda, psikolojik belirtilerin artmasıyla alkol kötüye kullanım riskinin de yükseldiği ortaya konmuştur (Brennan ve ark. 1986, Wilks ve ark. 1989). Alkol kötüye kullanım riski açısından özellikle anksiyete ve depresyonun önemli yordayıcı değişkenler oldukları bildirilmiştir (Christie ve ark. 1988, Weiss ve Moore 1994).

Özetlenecek olursa, yurt dışında gençler üzerinde yapılan çalışmalar alkol kötüye kullanımı açısından çeşitli demografik değişkenlerin, aile ortamında karşılaşılan sorunların, psikolojik belirtilerin ve arkadaşlık ilişkilerinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa ülkemizde bugüne kadar gençlerin alkol kullanımı ile ilgili olarak yapılmış çalışmalar daha çok durumu betimleyici niteliktedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, bazı demografik değişkenler, aile ortamında karşılaşılan sorunlar, yalnızlık düzeyi ve psikolojik belirtilerle alkol kötüye kullanım riski arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaçla

önce tüm örneklem daha sonra risk altında oldukları belirlenen grup için, alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında rol oynayan değişkenler saptanmıştır. Elde edilen sonuçların alkol kötüye kullanım riskinin azaltılmasında "kimler" için ve "nasıl" programlar geliştirilmesi gerektiği konusuna ışık tutacağı düşünülmektedir.

ARAÇ VE YÖNTEM

Örneklem

Araştırmaya Ankara'da bulunan Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencilerinden 737 (% 55.9) kız ve 581 erkek (% 44.1) olmak üzere toplam 1318 üniversite öğrencisi katılmıştır. Örneklemi; bu üniversitelerin Edebiyat Fakültesi (Psikoloji, Sosyoloji, Türk Dili ve Edebiyatı, Yabancı Diller ile ilgili bölümler gibi), Eğitim Fakültesi (Eğitim Bilimleri, Özel Eğitim, Sınıf Öğretmenliği, Beden Eğitimi ve Spor gibi), Fen Fakültesi (Matematik, İstatistik, Jeoloji, Fizik, Biyoloji gibi), Güzel Sanatlar Fakültesi (Heykel, Grafik gibi), İdari Bilimler Fakültesi (İşletme, İktisat, Çalışma Ekonomisi gibi), sağlık bilimleri ile ilgili Fakülteler (Tıp Fakültesi, Diş hekimliği, Hemşirelik, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon gibi) farklı niteliklerde eğitim veren fakültelele bağlı 35 bölümün öğrencileri oluşturmuştur. Öğrencilerin % 29.7'si 1. sınıfa, % 29.2'si 2. sınıfa, % 25.6'sı 3. sınıfa ve % 15.5'i 4. sınıfa devam etmektedirler. Ailelerini % 11.1'i düşük, % 67.1'i orta ve % 21.8'i yüksek gelir düzeyinde algılamaktadırlar.

Araçlar

MacAndrew MMPI Alkolizm Ölçeği (MAC): MacAndrew (1965) tarafından geliştirilmiş olan MAC "Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI)"'nden seçilmiş maddelerden oluşmakta ve alkol kötüye kullanım riskini belirleyebilmek amacıyla kullanılmaktadır. Ölçekte 49 madde yer almakta ve ölçeğin değerlendirilmesi evet/hayır şeklinde yapılmaktadır. Puan ranjı 0-49 arasında değişmektedir. Yüksek puanlar alkol kötüye kullanım riskinin de arttığına işaret etmektedir. Çeşitli yazarlar (Hoffman ve ark. 1974; Ratus ve ark. 1980; Wisniewski ve ark. 1985) ölçeğin adolesanların alkol kötüye kullanım riskinin belirlenmesinde kullanılabileceğini ortaya koymuşlardır. Ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Ceyhun ve arkadaşları (1990) ta-

rafından gerçekleştirilmiştir. Yazarlar MAC'ın alkolicleri % 78'lik doğruluk oranıyla nevroitiklerden ayırdedebildiğini belirtmişler ve alkol kötüye kullanım riski açısından kesim puanını 24 olarak hesaplamışlardır.

Kısa Semptom Envanteri (KSE): Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory) Derogatis ve arkadaşları (1992) tarafından olumsuz stres tepkilerinin düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilen SCL-90-R Belirti Tarama Listesi'nin (Symptom Check List) kısaltılmış formudur. KSE de 53 madde ve 9 alt ölçek yer almaktadır. Maddeler 4'lü likert tipi bir ölçek üzerinden değerlendirilmektedir. Alt ölçekler için ayrı ayrı puanlar elde edilebildiği gibi Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi (RCI), Belirti toplamı (BT) ve Semptom Rahatsızlık İndeksi (SRI) adı verilen 3 genel gösterge için de puanlar elde edilmektedir. Bu çalışmada sadece genel gösterge puanları analizlere sokulmuştur. RCI puanı genel belirti düzeyini, BT puanı belirtilerin sayısını ve SRI ise belirtilerin şiddetini göstermektedir. RCI ve SRI puan ranjı 0-4, BT puan ranjı ise 0-53 dür. Kısa Semptom Envanterinin Türk gençleri için uyarılma çalışmaları Şahin ve Durak (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. Genel göstergeler için hesaplanan Cronbach Alfa katsayılarının = .93 ile = .96 arasında değiştiği görülmüştür.

Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği (GDASDÖ): GDASDÖ gencin içinde yaşadığı aile ortamından kaynaklanan streslerin sayısını ve gencin bu stres kaynaklarından ne kadar etkilendiği ni belirleyebilmek amacıyla Tuğrul (1994) tarafından geliştirilmiş ve geçerlik, güvenilirlik ve faktör analizi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ölçekte 69 madde ve 8 alt boyut yer almaktadır. Bu alt boyutlar (1) otoriter - baskıcı tutum, (2) ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, (3) anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, (4) sosyal etkinliklerde kısıtlılık, (5) ev ortamındaki düzensizlik, (6) ekonomik sorunlar, (7) ilişkilerde sınırsızlık ve istismar, (8) sağlık ve sosyal sorunlar olarak adlandırılmışlardır. Ölçekten stres puanı (puan ranjı 0,69) ve stresten etkilenme puanı (puan ranjı 0-276) olmak üzere 2 tür puan elde edilmektedir. Alt boyutlar için elde edilen Cronbach Alfa değerleri =.59 ve =.81 arasında değişim gösterirken, toplam puan için hesaplanan Cronbach Alfa değeri =.95 dir.

UCLA Yalnızlık Ölçeği: UCLA Yalnızlık Ölçeği (University of California Los Angeles Loneliness Scale) bireyin algıladığı yalnızlık derecesini belirleyebilmek amacıyla Russell ve arkadaşları

(1978) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte 10'u düz 10'u ters yönde puanlanan 20 madde yer almaktadır. Maddeler sosyal ilişkilere yönelik duygu ve düşünceleri belirten ifadelerden oluşmakta ve yanıtlama 4'lü likert tipi bir ölçek üzerinde yapılmaktadır. Puan ranjı 20-80 arasındadır. Ölçeğin Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Demir (1989) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı =.96 olarak hesaplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu (KBF): Yazarlar tarafından geliştirilmiş olan KBF'de cinsiyet, okul, sınıf, gelir düzeyi gibi demografik bilgilere ek olarak anne ve babanın eğitim durumu, anne-babanın ayrı olup olmadıkları, ailede fiziksel ya da psikolojik rahatsızlığı olanların bulunup bulunmadığı gibi konularda sorular yer almaktadır.

İşlem

Kişisel Bilgi Formu ve ölçekler, öğrencilere araştırmacılar ya da bu öğrencilere ders vermekte olan öğretim elemanları tarafından tek oturumda uygulanmıştır. Öğrencilere araştırmanın amacının "üniversite öğrencilerinin çeşitli özellikleri hakkında bilgi toplamak" olduğu söylenmiş ve cevaplama formlarına isim yazmamaları özellikle belirtilmiştir. Uygulamayı yapan öğretim elemanları ile yapılacak açıklamalar ve ölçeklerin yönergeleri konularında önceden çalışılmıştır. Kullanılan ölçeklerin verilmiş sırasının (öncelik-sonralık etkisinin) sonuçları yanlı olarak etkilemesini bertaraf edebilmek amacıyla gerekli düzenleme yapılmış ve ölçekler öğrencilere farklı sıralarda verilmiştir. Ölçekler grup halinde uygulanmış ve ortalama 45 dakika içinde cevaplandırılmıştır.

İstatistiksel Analizler

KBF ile araştırmada kullanılan MAC, KSE, GDASDÖ ve UCLA puanları kodlanarak, "Statistical Package for Social Sciences (SPSS)" PC programıyla (Nie 1986) değerlendirilmiştir. Çalışmada alkol kötüye kullanım riskinin yordanması amacıyla iki ayrı grup aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Tüm regresyon analizlerinde alkol kötüye kullanım riski için MAC puanları yordanan değişken olarak ele alınmıştır. Birinci grup aşamalı regresyon analizinin ilkinde KSE'nin Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi (RCI), Belirti toplamı (BT) ve Semptom Rahatsızlık İndeksi (SRI) adı verilen 3 genel göstergesi, GDASDÖ toplam stres puanı ve UCLA yalnızlık düzeyi puanı yordayıcı değişkenler olarak belirlenmiştir. Birinci grupta yer alan ikinci analizde

GDASDÖ'nin 8 alt boyutundan elde edilen stres puanları, üçüncü analizde ise demografik değişkenler ve KBF'nda yer alan bilgiler yordayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır. Üçüncü analizde cinsiyet, sınıf, en uzun süreli yaşanan yer, gelir düzeyi, ailesiyle birlikte oturma, yurttan kalma, arkadaşlarıyla oturma, anne ve babanın eğitim durumu, anne-babanın boşanmış olması, üvey anne ya da babanın olması, ailede psikolojik ya da fiziksel hastalığı olan bir üyenin varlığı, ailede aşırı içki için birinin bulunması gibi değişkenler analize sokulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise alkol kötüye kullanım riski yüksek olan yani MAC puanı 24 ve üstü olan denekler açısından hangi değişkenlerin önemli olduğunu anlayabilmek amacıyla yine 3 ayrı aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Birinci, ikinci ve üçüncü analizlerde kullanılan yordayıcı değişkenler yukarıda ilk grup analizleri için belirtilen değişkenlerle aynıdır. Regresyon analizlerine ek olarak, betimleyici bilgiler elde edebilmek amacıyla, alkol kötüye kullanım riski yüksek olan bu grupla ilgili bazı özelliklerin yüzdeleri hesaplanmıştır.

BULGULAR

Bütün grup için yapılan analizler:

Çalışmaya katılan tüm deneklerin alkol kötüye kullanım riskinin yordanması için yapılan ilk analizden elde edilen sonuçlar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında KSE genel göstergeleri, GDASDÖ toplam stres puanı ve yalnızlık düzeyi değişkenlerin rolüne ilişkin aşamalı regresyon analizi bulguları (bütün grup)

Yordanan değişken	Analiz Aşamaları	Yordayıcı Değişken	R	R	F	Beta
Alkol kötüye kullanım riski	1	Rahatsızlık	.28	.08	116.15*	.28
	2	Stres puanı (toplam)	.33	.11	81.75*	.19
	3	Yalnızlık düzeyi	.36	.13	64.33*	-.15

*p < .05

Tablo 1'den anlaşılacağı gibi, alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında ilk aşamada rahatsızlık ciddiyeti indeksi için R=.28 korelasyon katsayısı elde edilirken, toplam stres puanı

nın eklenmesiyle korelasyon katsayısı .33'e, yalnızlık düzeyinin eklenmesiyle ise .36'ya yükselmiştir. Bu 3 değişken birlikte toplam varyansın %13'ünü açıklamaktadır. Yalnızlık düzeyi ise alkol kötüye kullanım riski ile negatif bir korelasyon göstermektedir.

Alkol kötüye kullanım riskinin yordanması için yapılan ikinci analizde gençlerin aile ortamlarında karşılaştıkları stres kaynakları ile ilgili alt-boyutlar analize alınmıştır. Elde edilen aşamalı regresyon analizi sonuçlarına göre alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında ilk aşamada otoriter-baskıcı tutum puanı (R=.25, F=90.11, p<.001), ikinci aşamada sınırsızlık ve istismar puanı (R=.27, F=49.66 p<.001) yer almakta ve bu iki değişken birlikte toplam varyansın %7'sini açıklamaktadırlar. Otoriter, baskıcı tutum alt-boyutunda anne-babanın kendi istek ve görüşlerini kabul ettirebilmek için yaptıkları baskı, gencin sözel ve fiziksel istismarı, katı bir disiplin anlayışı ile ilgili maddeler yer almaktadır. Sınırsızlık ve istismar alt-boyutunda ise aile üyelerinin davranışlarındaki sınırsızlıklar, gencin cinsel istismarı ve ailenin yaşantısındaki ani değişikliklerle ilgili maddeler kapsamaktadır.

Yapılan üçüncü analizde ise alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında bazı demografik değişkenler ile anne-babayla ilgili özellikler ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında demografik ve anne-baba ile ilgili değişkenlerin rolüne ilişkin aşamalı regresyon analizi bulguları

Yordanan değişken	Analiz Aşamaları	Yordayıcı Değişken	R	R ²	F	Beta
Alkol kötüye kullanım riski	1	cinsiyet	.19	.04	49.17*	.19
	2	sınıf	.24	.06	41.47*	-.15

*p < .0005 Kızlar (1), erkekler (2) olarak kodlanmıştır.

Tablo 2'de görüldüğü gibi alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında cinsiyet (erkek olma) ve sınıf değişkenleri toplam varyansın %6'sını açıklayabilmişlerdir. Sınıf değişkeni alkol kötüye kullanım riski ile negatif bir ilişki göstermektedir.

Risk grubu için yapılan analizler:

MAC puanı 24 ve üstü olan yani alkol kötüye kullanım riski yüksek olan grupta 13 kız ve 22 erkek olmak üzere toplam 35 genç yer almaktadır. Alkol kötüye kullanım riski kızlar için % 1.76, erkekler için ise % 3.78 olarak hesaplanmıştır. Alkol kötüye kullanım riski yüksek olan grubun % 45.7'si birinci sınıfa, % 34.3'ü ikinci sınıfa, % 17.1'i üçüncü sınıfa ve % .029'u dördüncü sınıfa devam etmektedirler.

Risk grubundaki gençlerin % 8.6'sı ailelerini düşük, % 60'ı orta ve 31.4'ü yüksek gelir düzeyinde algılamaktadırlar. En uzun süreli yaşanan yer olarak grubun % 45.7'si büyük şehirde, % 31.4'ü şehirde, % 14.3'ü kasabada ve % 8.6'sı köyde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Deneklerin annelelerinin % 97.1'i, babalarının ise % 94.3'ü hayattadır. Babaların % 14.3'ü aşırı alkol kullanmaktadır.

Deneklerin % 11.4 'ünün anne ve babası ayrı yaşamaktadır, % 5.7'sinin üvey annesi, % 2.9'unun üvey babası bulunmaktadır.

MAC puanı 24 ve üstü olan deneklerin alkol kötüye kullanım riskinin yordanması için yapılan ilk analizden elde edilen sonuçlar Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3: Alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında KSE genel göstergeleri, GDASDÖ toplam stres puanı ve yalnızlık düzeyi değişkenlerinin rolüne ilişkin aşamalı regresyon analizi bulguları (risk grubu)

Yordanan değişken	Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R	R ²	F	Beta
Alkol kötüye kullanım riski	1	Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi (RCI)	.40	.16	6.52*	.40

*p < .001

Tablo 3 de görüldüğü gibi, alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında rol oynayan tek değişken olan rahatsızlık ciddiyeti indeksi toplam varyansın % 16'sını açıklamaktadır.

Yapılan ikinci analizde gençlerin aile ortamlarında karşılaştıkları stres kaynakları ile ilgili alt-boyutlar analize alınmıştır. Elde edilen aşamalı regresyon analizi sonuçlarına göre alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında sağlık ve sosyal sorunlar puanı (R=.415, F=6.80, p<.001) tek

yordayıcı değişken olmuştur. Bu değişken toplam varyansın % 17'sini açıklamaktadır. Sağlık ve sosyal sorunlar alt boyutunda ailenin genel sağlık durumu ve çevreyle olan ilişkilerindeki olumsuz özellikler kapsamaktadır.

Yapılan üçüncü analizde ise alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında bazı demografik değişkenler ile anne-babayla ilgili özellikler ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4: Alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında demografik ve anne-baba ile ilgili değişkenlerin rolüne ilişkin aşamalı regresyon analizi bulguları

Yordanan değişken	Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R	R ²	F	Beta
Alkol kötüye kullanım riski	1	gelir	.34	.11	4.38*	.34
	2	cinsiyet	.37	.25	5.47*	.37

*p < .0005 Kızlar (1), erkekler (2) olarak kodlanmıştır.

Tablo 4'de görüldüğü gibi alkol kötüye kullanım riskinin yordanmasında gelir düzeyi ve cinsiyet (erkek olma) değişkenleri toplam varyansın % 25'ini açıklamaktadırlar.

TARTIŞMA

Araştırmaya katılan tüm üniversite öğrencilerinden elde edilen veriler:

* erkeklerin

* daha küçük sınıf öğrencilerinin psikolojik sorunları daha yoğun olanların

* kendini daha az yalnız hissedenlerin

* aile ortamında daha fazla otoriter - baskıcı tutum ve ilişkilerinde sınırsızlık ve istismarla karşılaşanların alkol kötüye kullanımını açısından daha fazla risk altında olduklarını göstermektedir.

Alkol kötüye kullanımı açısından risk altında oldukları belirlenen grupta ise:

* erkeklerin

* daha yüksek gelir düzeyinden olanların

* psikolojik sorunları daha yoğun olanların

* aile ortamında daha fazla sağlık ve sosyal sorunlarla karşılaşanların daha fazla risk altında oldukları ortaya çıkmaktadır.

Her iki grupta da erkeklerin daha fazla risk altında oldukları görülmektedir. Bu bulgu giriş bölümünde sözü edilen çalışmalarla da uygunluk göstermektedir. Bu çalışmada erkeklerin % 3.78'inin, kızların ise % 1.76'sının alkol kötüye kullanımı açısından risk altında oldukları saptanmıştır. Her ne kadar risk oranları ile ilgili olarak ülkemizde yapılmış başka bir çalışmaya rastlanmamış ise de , bu çalışmadan elde edilen oranlar en azından yüzlerce gencimizin risk altında olduklarını göstermekte ve ilerde sağlık alanında çalışanlara büyük görevler düşeceğine dikkat çekmektedir. Diğer taraftan elde edilen sonuçlar, her iki grupta da psikolojik sorunların yoğun olmasının, alkol kötüye kullanımı açısından yordayıcı bir değişken olduğuna işaret etmekte ve bu konuda yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlarla uygunluk göstermektedir. Bununla birlikte psikolojik sorunların yoğunluğu, risk grubu açısından hem tek hem de daha güçlü bir yordayıcıdır. Elde edilen sonuçlardan bir diğeri de daha küçük sınıf öğrencilerinin daha fazla risk altında olduklarıdır. Alkolün kötüye kullanımı açısından önemli bir diğer değişken ise yalnızlık düzeyi'dir. Gencin kendini yalnız hissetme düzeyi azaldıkça yani sosyal yaşamı ve arkadaşlarıyla ilişkileri arttıkça alkol kötüye kullanım riski artmaktadır. Bu sonuçlar birarada ele alındıkında, belki de Parrish (1994) ve Özer ve arkadaşlarının (1989) belirttikleri gibi, gençlerin alkol kullanmaya "özenme" veya "sosyalleşme" gibi nedenlerle başladıklarını, ancak psikolojik sorunların yoğunlaşmasıyla alkol kullanımının giderek sağlıksız bir başağıkma yolu haline dönüşebileceğini akla getirmektedir.

Üniversite yılları çalkantılı bir gelişim dönemi olan ergenlik yıllarına denk gelmektedir. Ergenlik döneminin sıkıntılara ek olarak, aile ortamında da yoğun sorunlarla karşılaşılması kuşkusuz gençleri daha da zor durumda bırakmaktadır. Aile ortamındaki sorunların artmasıyla alkol kullanımının artması arasındaki ilişki birçok çalışmada (Kumpfer ve Hopkins 1993, Pardeck 1991, Webb ve Baer 1995) gösterilmiş ve bu çalışmadan elde edilen sonuçlarla da desteklenmiştir. Öte yandan bu çalışmada bir adım daha ileri gidilmiş ve aile ortamındaki hangi özelliklerin alkol kötüye kullanım riskini arttırdığı da incelenmiştir. Sonuçlar öncelikle aşırı baskı gören, katı bir disiplin anlayışı ile yetişen, sözel ve fiziksel istismara uğrayan gençlerin daha fazla risk altında olduklarını göstermiştir. Gencin cinsel istismarı ve aile ya da aile üyelerinin statüsünde ani değişiklikler meydana gelmesi de riski arttıran diğer bir sorun alanıdır.

Bunlara ek olarak ailede sağlık sorunları olmasının ve ailenin çevre ile ilişkilerinin bozulmasının da risk grubu açısından önemli bir stres kaynağı olduğu görülmektedir. Bütün bu sonuçlar risk altında olan gençlerin "patolojik" bir aile ortamında yaşadıklarına ve riskin azaltılabilmesinde gençlerin olduğu kadar ailelerin de yardımı gereksinimi olabileceğine işaret etmektedir.

Riskin artmasında rol oynayan bir diğer değişken de gelir düzeyi olmuştur. Bu ise alkol kötüye kullanımında ilk adım olan alkole ulaşmada ekonomik koşulların önemine dikkat çekmektedir. Bu bulgu aynı zamanda ülkemizde gençlerin alkole ulaşmalarını zorlaştıracak yasaların bulunmamasının, alkolün hemen her sokakta satılıyor olmasının, gençlerin bar, disko gibi eğlence yerlerine kolaylıkla girebilmelerinin ve bu gibi yerlerde saat sınırlamalarının olmamasının vb. de alkol kötüye kullanım riskinin artmasında rol oynayabileceğini düşündürmektedir.

SONUÇLAR

Kuşkusuz alkol kötüye kullanım riskinin azaltılabilmesi için hazırlanacak önleme ve erken müdahale programların oluşturulabilmesi için farklı örneklemeler üzerinde ve farklı değişkenlerin de ele alındığı çok sayıda çalışmaya ve bilgi birikimine gereksinim vardır. Bununla birlikte, bilgi birikimine katkıda bulunmak amacıyla yapılan bu çalışmadan elde edilen ipuçlarını şöyle özetlemek mümkündür:

* Öğrencilere alkol kullanımı, alkolün olumsuz etkileri, alkol kötüye kullanım kriterleri gibi konularda bilgi verilmesi

* Öğrencilerin alkol kullanmadan sosyalleşebilmelerine olanak verebilecek çeşitli sanatsal, sportif ve kültürel faaliyetler düzenlenmesi

* Psikolojik sorunların taranmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi

* Öğrencilere sorunlarla sağlıklı başağıkabilme yollarının öğretilmesi için çeşitli seminer, panel vs. düzenlenmesi, broşürlerin hazırlanması

* Kitle iletişim araçları yoluyla aile eğitiminin yaygınlaştırılması

* Gerekli durumlarda gencin ve ailenin başvurabileceği yardım kurumları hakkında bilgi verilmesi

* Tüm bu uygulamalarda üniversiteye yeni başlayanlara, erkeklere ve gelir düzeyi daha yüksek olan öğrencilere öncelik verilmesi .

KAYNAKLAR

- Berlin R, Davis RB, Orenstein A (1988) Adaptive and reactive distancing among adolescents from alcoholic families. *Adolescence* 23 (91): 577-584.
- Beyazyürek M (1989) Üniversite gençliğinde uyum bozukluğu olarak alkol ve uyuşturucu kullanımı. *Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunları Sempozyumu Bilimsel Çalışmaları Ankara: Meteksan*, s: 69-75.
- Brennan AF, Walfish S, Aubuchon P (1986) Alcohol use and abuse in college students . I. A review of individual and personality correlates. *Int J Addictions*, 21: 449-474.
- Ceyhan B, Palabıyıkoglu R, Atakurt Y (1990) Clinical application and predictive power of MMPI Alcoholism Scale in Turkish alcoholic population. *J Ankara Med School*, 12 (2): 157-163.
- Chen M, Grube JW, Madden PA (1994) Alcohol expectancies and adolescent drinking: differential prediction of frequency, quantity and intoxication. *Addictive Behaviors*, 19 (5): 521-529.
- Christie KA, Burke JD, Regier DA ve ark. (1988) Epidemiologic evidence for early onset of mental disorders and higher risk of drug abuse in young adults. *Am J Psychiat* 145 (8): 971-975.
- Demir A (1990) Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Derogatis LR (1982) *The Brief Symptom Inventory (BSI): Administration, Scoring and Procedures Manual-II Clinical Psychometric Research Inc.*
- Ekşi A, Alpınar H, Birsun M (1978). 4613 İstanbul Üniversitesi öğrencisinde uyuşturucu ve teskin edici madde kullanımı ile ilgili bir araştırma. 13. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Ajans Matbaası, Ankara.
- Hoffman H, Loper LG, Kammeier ML (1974) Identifying future alcoholics with MMPI alcoholism scales. *Quart J Studies Alcohol*, 35: 490-498.
- Holman TB, Jensen L, Capell M ve ark. (1993) Predicting alcohol use among young adults. *Addictive Behaviors*, 18: 41-49.
- Holmes SJ, Robins LN (1988) The role of parental disciplinary practices in the development of depression and alcoholism. *Psychiatry* 51: 24-35.
- Johnson V, Pandina RJ (1991) Effects of family environment on adolescent substance use, delinquency and coping styles. *Am J Drug Alcohol Abuse*, 17 (1): 71-88.
- Jung J (1995) Parent - child closeness affects the similarity of drinking levels between parents and their college-age children. *Addictive Behaviors*, 20 (1): 61-67.
- Kaplan M (1979) Patterns of alcoholic beverage use among college students. *J Alcohol Drug Education*, 24: 26-40.
- Kasatura İ (1986) 16-6-1986 Genel tıp Kongresi. *Gençlikte Zararlı Alışkanlıklar Paneli Erzurum.*
- Kazdin A (1992) Child and adolescent dysfunction and paths toward maladjustment: Targets for intervention. *Clin Psychol Research*, 12: 795-817.
- Kumpfer KL & Hopkins R (1993) Recent advances in addictive disorders: Prevention. *Psychiat Clin North America*, 16 (1): 11-20.
- MacAndrew C (1965) The differentiation of male alcoholic outpatients from nonalcoholic psychiatric patients by means of the MMPI. *Quart J Studies Alcohol* 26: 238-246.
- Nie NH (1986) *SPSS-X: Statistical Package for Social Sciences*. New York: McGraw-Hill.
- Özer ÖA, Eradamlar N, Karamustafaloğlu KO ve ark. (1989) Alkol bağımlılığı ve yüksek öğretimde psikososyal faktörler. *Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunları Sempozyumu Bilimsel Çalışmaları, Ankara: Meteksan*, s. 59-68.
- Pardeck JT (1991) A multiple regression analysis of family factors affecting the potential for alcoholism in college students. *Adolescence* 26 (102): 3341-346.
- Parrish SK (1994) Adolescent substance abuse: The challenge for clinicians. *Alcohol* 11 (6): 453-455.
- Rathus SA, Fox JA, Ortins JB (1980) The MacAndrew Scale as a measure of substance abuse and delinquency among adolescent. *J Clin Psychol* 36: 579-583.
- Rousenville BJ, Bryant K, Babor T ve ark. (1993) Cross System agreement for substance use disorders: DSM - III - R, DSM - IV and ICD-10. *Addiction* 88: 337-348.
- Russell D, Peplau LA, Ferguson ML (1994) Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory): Türk gençleri için uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi* 31 (9): 44-56.
- Tol C (1990) Lise Öğrencilerinin Alkol Kullanımını Etkileyen Bazı Değişkenler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Tuğrul C (1994) Alkolik Babaların 18-24 Yaşlarındaki Çocuklarında Stres Kaynakları, Stresle Başa Çıkma Yolları, Benlik Saygısı ve Uyum Düzeyleri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, H. Ü. Nörolojik Bilimler ve Psikiyatri Enstitüsü.*
- Tümerdem Y, Ayhan B, Özşüt H ve ark. (1986) Orta ve yüksek öğrenim gençleri ve alkol kullanımı. XXII. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Ekim - Kasım : 22-23.

Velleman R, Orford J (1990) Young adult offspring of parents with drinking problems: recollections of parent's drinking and its immediate effects, *Br J Clin Psychol* 29: 297-317.

Webb JA, Baer PE (1995) Influence of family disharmony and parental alcohol use on adolescent social skills, self-efficacy, and alcohol use. *Addictive Behaviors* 20 (1): 127-135.

Weiss S, Moore M (1994) Why, where and with whom do Israeli teenagers drink? To whom they turn for help with alcohol problems? *Alcohol and Alcoholism* 29 (4): 465-471.

Wilks J, Callan VJ, Austin DA (1989) Parent, peer and personal determinants of adolescent drinking. *British Journal of Addiction* 84: 619-630.

Wisniewski NM, Glenwick DS, Graham JR (1985) MacAndrew Scale and sociodemographic correlates of adolescent alcohol and drug use. *Addictive Behaviors* 10: 55-67.

Yüksel N, Dereboy Ç, Çifter İ (1994) Üniversite öğrencileri arasında madde kullanımı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 5 (4): 238-286.

DUYURU

Yazarların dergiye gönderdikleri yazılarıyla birlikte, yazının kayıtlı olduğu disketi de göndermeleri değerlendirmeyi hıllandıracaktır. Disketler daha sonra geri verilecektir. Bilgilerinize sunulur.

Yayın Kurulu